

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ ศึกษาเรื่องการประเมินผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจและสังคมจากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และยังได้ศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพบางส่วน เพราะเป็นข้อมูลที่สามารถเก็บและวิเคราะห์ได้ ในขณะที่ศึกษาผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจ

วิธีการค้นคว้าได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ การดำเนินการศึกษาประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารตำราวิชาการ บรรยายสรุปของอำเภอแจ้ห่ม และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุก แผนพัฒนาตำบลแม่สุก แนวทางพัฒนาการเกษตรตำบลแม่สุก โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร การสัมภาษณ์และสอบถามบุคคลได้แก่ เกษตรตำบลแม่สุก เจ้าหน้าที่ส่วนงานที่เกี่ยวข้อง เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมในตำบลแม่สุก และเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมให้ทำการเกษตรยั่งยืน การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมขณะสัมภาษณ์เกษตรกรดังกล่าว ผลกระทบจากการทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมและจากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกทางสังคมและเศรษฐกิจ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การจำแนก จัดระเบียบ และโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษา

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. การเกษตรกรรมดั้งเดิมของเกษตรกรตำบลแม่สุก โดยการปลูกข้าวนาปี และข้าวไร่ เพื่อบริโภคและจำหน่ายบางส่วน ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ ยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย สามารถปลูกได้ปีละ 2 ครั้ง ในฤดูร้อน และฤดูฝน ขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นที่ เพราะต้องมีย้ำน้ำในฤดูร้อน การปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ซึ่งต้องใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร คือ ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืช และสารเคมีปราบวัชพืช ส่วนการตลาดนั้น ผู้ซื้อได้มาลงทุนสร้างโรงบ่มใบยาสูบจำนวน 3 แห่งในเขตพื้นที่ตำบลแม่สุก เพื่อรับซื้อใบยาสูบ

การบำรุงรักษาดูแลในการปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ต้องหมั่นดูแลเอาใจใส่ในการปลูก ต้องมีการกำจัดศัตรูพืช และวัชพืช ตลอดจนการเก็บเกี่ยวต้องใช้แรงงานมาก หากเกษตรกรมีแรงงานในครัวเรือนน้อยก็ต้องจัดจ้างแรงงานมาช่วย ดังนั้น เกษตรกรจึงหันมาใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร คือ ปุ๋ยเคมี สูตร 15-15-15 สารเคมีปราบศัตรูพืช ชื่อสามัญ เมทามิโดฟอส และสารเคมีปราบวัชพืช ชื่อสามัญ พาราควอท ซึ่งแต่ละชนิด มีสารพิษตกค้างและทำลายสุขภาพร่างกายของเกษตรกร

รายได้จากการปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย เกษตรกรจะมีรายได้ต่อไร่ ต่อปี ดังนี้

1.1 ราคาตามที่โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร ตามแผนฟื้นฟูการเกษตร ปี พ.ศ. 2537 โดยคณะกรรมการประสานแผนการผลิตของเกษตรกรระดับอำเภอ ส่วนอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ได้กำหนดและประมาณราคา รายได้ต่อไร่ 2,613 บาท

1.2 ราคาจากการศึกษาในพื้นที่ตำบลแม่สุก ได้ข้อมูลรายได้ตามราคาของใบยาสูบตามเกรดเฉลี่ย ในปี 2540 ประมาณรายได้ต่อไร่ 4,000 บาท และ ปี 2541 ประมาณไร่ละ 3,100 บาท

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมถึงรายได้ที่จะได้รับจริง ๆ แล้ว โดยเฉลี่ยประมาณ 3,000 - 4,000 บาท ต่อไร่ ซึ่งก็ไม่แน่นอน เนื่องจาก

- หากพื้นที่ไม่เหมาะสม ใบยาสูบมีคุณภาพต่ำ ก็จะมีรายได้ประมาณ 1,000 - 2,000 บาท
- การตลาดถึงแม้ว่าจะมีผู้ซื้อหรือ โรงบ่มใบยาสูบรับซื้อ แต่ก็มีอำนาจการต่อรองสูง บางครั้งเกษตรกรต้องจำหน่ายในราคาต่ำกว่าที่กำหนด
- เกษตรกรบางรายที่รับการลงทุนจากโรงบ่มใบยา จะได้รับเงินหลังจากการจำหน่ายผลผลิตรุ่นสุดท้ายจึงต้องยืมเงินจากแหล่งอื่นมาใช้ก่อนบางครั้งได้รับเงินจากการจำหน่ายใบยาสูบไม่ครบ โดยโรงบ่มใบยาสูบมีเหตุผลทางการตลาดทำให้สภาพเศรษฐกิจไม่คล่องตัวรายได้เกษตรกรจึงไม่แน่นอน อาจได้รับลดน้อยลงกว่าที่ตกลงกันได้

2. ผลกระทบจากการทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมของเกษตรกร ตำบลแม่สุกทางสังคม เศรษฐกิจ และต่อสิ่งแวดล้อม

2.1 ผลกระทบทางสังคม

2.1.1 สุขภาพร่างกายของเกษตรกร

จากการทำเกษตรกรรมดั้งเดิมของเกษตรกรตำบลแม่สุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ และต้องใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร คือ ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืช และสารปราบวัชพืช ซึ่งนับวันก็จะเพิ่มปริมาณการใช้มากขึ้น

การใช้ปุ๋ยเคมี นอกจากทำให้สภาพดินเสื่อมคุณภาพและผลผลิตลดลงแล้วยังสามารถก่อปัญหาแก่สุขภาพร่างกายได้ ส่วนสารเคมีปราบศัตรูพืช และสารเคมีปราบวัชพืช จะมีสารพิษสามารถเข้าสู่ร่างกายของเกษตรกรได้ 2 ทาง คือ ทางตรงโดยรับสารพิษขณะใช้ฉีดพ่น และทางอ้อมจากการดื่มน้ำที่มีสารพิษตกค้างและเจือปนอยู่

การเกิดอาการจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชและสารเคมีปราบวัชพืช เกษตรกรจะมีอาการคัน และเวียนศีรษะ ซึ่งเป็นอาการแรกเริ่ม เกษตรกรบางรายเกิดผื่นและแผลตามผิวหนัง ร่างกาย เช่น ใบหน้า แขน มือ เกิดแผลได้เท่า โดยผิวหนังถลอกและหลุดออกไป อาการเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของอาการพิษจากการใช้สารเคมีดังกล่าว

ลักษณะของอาการพิษจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชและสารเคมีปราบวัชพืชที่เกิดขึ้นกับมนุษย์หรือสัตว์ สามารถจำแนกออกได้ ตามระยะเวลาหรือความเร็วที่ปรากฏออก คือ อาการเป็นพิษเฉียบพลัน จะมีอาการพิษแสดงออกมาให้เห็นภายหลังจากได้รับสารพิษอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงครั้งเดียว หรือหลายครั้งในระยะเวลาอันสั้น อาการเป็นพิษเรื้อรัง หมายถึงอาการเป็นพิษที่เกิดขึ้นอันเป็นผลภายหลังจากที่ได้รับสารพิษ ซ้ำกันหลายครั้ง โดยอาจจะได้รับปริมาณน้อยต่อครั้ง แต่ได้รับติดต่อกันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ซึ่งอาการเป็นพิษทั้งเฉียบพลันและเรื้อรัง สามารถทำให้เสียชีวิตได้ในที่สุด

เมื่อเกษตรกรตำบลแม่สุกและสมาชิกในครอบครัว ได้รับสารพิษจากการใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร นั้นหมายถึง การมีสุขภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ เกษตรกรตำบลแม่สุกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อมีชีวิตส่วนตัวและครอบครัวอย่างไม่เป็นสุข มีสุขภาพร่างกายไม่สมบูรณ์ จะทำให้ขาดความเข้มแข็งในสังคม ดังนั้น ผลกระทบจากการทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมจึงเกิดผลกระทบต่อสังคมในทางเสียและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคม

2.1.2 ความเชื่อ

เกษตรกรตำบลแม่สุกที่ทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมมีความเชื่อว่าสารเคมีที่ใช้ในการเกษตรคือปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืชและสารเคมีปราบวัชพืช เป็นสิ่งที่ทำให้ผลผลิตของยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ เพิ่มจำนวนได้มากขึ้นตามความต้องการ และยังมีความเชื่อว่าไม่มีพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นจะมาทดแทนยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียได้

2.1.3 วิถีชีวิต

เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากเดิมก่อนที่จะทำการปลูกพืชเศรษฐกิจ คือยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย มีการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย มีผลผลิตทางการเกษตรบางส่วนจะนำไปจำหน่ายเช่น ข้าวนาปี ซึ่งส่วนใหญ่จะนำไปบริโภคในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนผลผลิตที่แตกต่างกัน ปลูกพืชผักสวนครัว จับสัตว์น้ำมาเป็นอาหารบริโภค หลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลเกษตรก็มีเวลาร่วมงานพัฒนาและงานบุญกุศลของหมู่บ้าน มาเป็นการดำรงชีวิตที่ต้องซื้อผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว พืชผักมาบริโภคเพราะพื้นที่ที่ทำกินทั้งหมดจะเป็นพื้นที่ปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียโดยมีสิ่งล่อใจคือผลตอบแทนที่เป็นรายได้ที่ดี

เมื่อระยะเวลาล่วงเลยมา ผลผลิตใบยาสดน้อยลงและมีคุณภาพไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เกษตรกรบางส่วนต้องเดินทางไปทำงานในต่างถิ่น สมาชิกในครัวเรือนที่กำลังศึกษาอยู่ต้องหยุดกลางคันและออกจากโรงเรียน

2.2 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

2.2.1 รายได้

การใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรในการทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมของของเกษตรกรตำบลแม่สุก ที่นับวันก็เพิ่มปริมาณการใช้มาก เป็นการเพิ่มค่าใช้จ่าย ในขณะที่ผลผลิตก็ลดลง ประกอบกับในปัจจุบันตลาดมีความต้องการใบยาสดลดลงเช่นกัน ทำให้รายได้ของเกษตรกรไม่เพียงพอกับรายจ่าย ซึ่งเป็นผลต่อสถานะเศรษฐกิจของตำบลแม่สุกถดถอยลง

2.2.2 การว่างงาน

ผลผลิตใบยาสดมีราคาที่ไม่แน่นอน และผู้ซื้อมักจะต่อรองราคาต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนด ตลาดในประเทศและต่างประเทศมีความต้องการน้อยลงเพราะเป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย แรงงานจากตำบลแม่สุกที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรจึงเดินทางไปทำงานในต่างถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศจำนวนมาก

2.2.3 การบริโภคร

ในระยะแรกที่ยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียให้ผลผลิตจำนวนมากเกษตรกรก็มีรายได้จากการจำหน่ายเป็นจำนวนมาก จึงได้บริโภคสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ฟุ่มเฟือย หลังจากการปลูกล่วงเลยมาในปีที่ 4-5 ผลผลิตใบยาได้ตกต่ำลงจำนวนมาก พฤติกรรมในการบริโภคของเกษตรกรปรับเปลี่ยนไปตามรายได้ที่ลดลง โดยมีการจับจ่ายสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพเท่านั้น

2.3 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ

จากการทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมโดยการใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรมีสารพิษตกค้าง ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก น้ำมีสารพิษเจือปนทำลายชีวิตสัตว์น้ำ และเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค ความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น พืชบางชนิดสูญพันธุ์ไป สัตว์น้ำลดจำนวนเหลือน้อยลง

3. การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกของตำบลแม่สุก

เกษตรกรตำบลแม่สุกได้ทำการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ในตำบลแม่สุก มีเกษตรกรที่สมัครใจจากหมู่ที่ 6 บ้านใหม่สามัคคี เข้าร่วมในการส่งเสริมจำนวน 45 ราย และหมู่ที่ 10 บ้านทุ่งคาใต้ มีเกษตรกรเข้าร่วมในการส่งเสริม จำนวน 15 ราย โดยมีการทดลองปลูกผักคะน้า ผักสลัด และแครอท ในระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม 2542

การส่งเสริมดังกล่าว โดยปลูกพืชผัก เพราะผักเป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง และมีผู้นิยมบริโภค ตลอดจนผักปลอดสารพิษจะมีมูลค่าเพิ่มขึ้น เนื่องจากไม่ได้ใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร แต่ใช้ปุ๋ยหมักในการบำรุงให้เจริญเติบโต และใช้สารสะเดาในการปราบศัตรูพืช ส่วนวัชพืชใช้วิธีถอนและแฉะถาง

ผลผลิตของผักคะน้า ผักสลัด และแครอท จากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ปรากฏว่าผักคะน้าให้ผลผลิตเป็นที่น่าพึงพอใจ โดยมีรายได้หลังหักค่าใช้จ่าย 9,000 บาทต่อไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ต่อไร่ จากการปลูกผักคะน้า โดยใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ซึ่งมีรายได้หลังหักค่าใช้จ่าย 6,350 บาท ทำให้มีรายได้ต่อไร่สูงกว่า 2,650 บาท

4. ผลกระทบจากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกของตำบลแม่สุกทางสังคม เศรษฐกิจ และต่อสิ่งแวดล้อม

4.1 ผลกระทบทางสังคม

4.1.1 สุขภาพร่างกายของเกษตรกร

เกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกด้วยการปลูกพืชผัก โดยไม่ใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรคือ ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืชและสารเคมีปราบวัชพืชซึ่งมีสารพิษเป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกายของเกษตรกรและสมาชิกในครัวเรือน แต่ได้ใช้ปุ๋ยหมักและสารสะเดา ในการบำรุงดูแลให้พืชผักเจริญเติบโตและปราบศัตรูพืชซึ่งเป็นวิถีธรรมชาติและเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกายของเกษตรกรและสมาชิกในครัวเรือน

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนผู้เจ็บป่วยจากสรุปรายงานประชาชนตำบลแม่สุกที่เข้ารับการรักษาตัวที่สถานีอนามัยตำบลแม่สุก ณ วันที่ 31 กรกฎาคม 2541 มีจำนวน 9,074 ราย ณ วันที่ 31 กรกฎาคม 2542 มีจำนวน 8,916 ราย จำนวนลดลง แสดงถึงสุขภาพร่างกายของประชาชนในตำบลแม่สุกซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรดีขึ้น

4.1.2 ความเชื่อ

เกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกได้ใช้ปุ๋ยหมักและสารสะเดาในการปลูกผักคะน้า มีผลผลิตที่มีคุณภาพ ทำให้มีความเชื่อว่าเป็นวิถีธรรมชาติเช่นเดียวกับบรรพบุรุษได้ปฏิบัติไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ผลผลิตที่ได้ นอกจากจะมีคุณภาพแล้วยังปลอดจากสารพิษและมีมูลค่าเพิ่ม

4.1.3 วิถีชีวิต

เกษตรกรได้กลับสู่วิถีชีวิตที่พึ่งพาตนเองได้ มีรายได้จากผลผลิตตลอดจนนำไปบริโภคในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ร่วมงานบุญกุศล เนื่องจากมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์

4.2 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

4.2.1 รายได้

เกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกมีรายได้ที่แน่นอนจากผลผลิตคือ ผักคะน้าที่มีคุณภาพและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ประกอบกับเป็นผักปลอดสารพิษทำให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น เมื่อเปรียบเทียบมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตผักคะน้าปลอดสารพิษกับใบยาสูบ ในพื้นที่ปลูกจำนวน 550 ไร่เท่ากัน ผักคะน้าได้ผลผลิตรวม 9,625,000 บาท ส่วนใบยาสูบได้ผลผลิต 5,280,000 บาท จะเห็นได้ว่ารายได้จากการปลูกผักคะน้าปลอดสารพิษมีมูลค่าเพิ่มขึ้นถึง 4,345,000 บาท

4.2.2 การว่างงาน

แรงงานจากตำบลแม่สุกที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่เดินทางไปทำงานในต่างถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ณ วันที่ 30 กันยายน 2542 มีจำนวน 484 คน เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อ 31 ธันวาคม 2541 มีจำนวนรวม 770 คน ก็แสดงให้เห็นว่าแรงงานได้กลับคืนสู่พื้นที่ตำบลแม่สุก เพื่อกลับมาประกอบอาชีพการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักเช่นเดิม

4.2.3 การบริโภค

เกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกถึงแม้จะมีรายได้แต่ก็มีการบริโภคสินค้าอุปโภคและบริโภคตามความจำเป็นในชีวิตประจำวัน และจะเก็บออมเงินไว้ส่วนหนึ่ง

4.3 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ

ดินและน้ำ มีสภาพและคุณสมบัติดีขึ้น เนื่องจากไม่มีสารตกค้างและสารพิษเจือปน มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีพืชและสัตว์บางชนิดเกิดขึ้น เช่น พืชที่คลุมดิน แหล่งน้ำมีจำนวนสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น เป็นต้น

อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องการประเมินผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ใช้เทคนิคการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ตำบลแม่สุก และมีโอกาสย้อนไปเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมและสมบูรณ์ที่สุด

1. การเกษตรกรรมดั้งเดิมของเกษตรกรตำบลแม่สุก เกษตรกรได้ปลูกข้าวนาปีและข้าวไร่เพื่อบริโภคและจำหน่ายบางส่วน ปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ ส่วนพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ ยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย สามารถปลูกได้ปีละ 2 ครั้ง คือ ปลูกในฤดูร้อนและฤดูฝน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นที่ เพราะต้องใช้น้ำในฤดูร้อน

การปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ในกระบวนการปลูกต้องถางหญ้าและวัชพืชร่อนการปลูก และให้การบำรุงปุ๋ย เพื่อการเจริญเติบโตและผลผลิตที่มีคุณภาพ ตลอดจนคอยปราบศัตรูพืชที่คอยมาทำลายใบยาสูบและปราบวัชพืชร่อนระหว่างการปลูก เกษตรกรตำบลแม่สุกส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรชั้นเล็ก มีพื้นที่ในการปลูกเฉลี่ยประมาณ 1 – 2 ไร่ ประกอบกับแรงงานในครัวเรือนมีน้อย ไม่สามารถคอยปราบศัตรูพืชและวัชพืชร่อนได้อย่างทั่วถึง จึงใช้วิธีใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรแทน ซึ่งเป็นการประหยัดเวลาและแรงงาน

จากการศึกษาในพื้นที่ตำบลแม่สุก ได้ข้อมูลจากเกษตรกรตำบลและจากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ทำการปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ในปี พ.ศ. 2540 มีผลผลิตต่อไร่ประมาณ 3,500 กิโลกรัม และราคาจำหน่ายได้ตามเกรดเฉลี่ยประมาณ 3 บาท/กิโลกรัม โดยมีค่าใช้จ่ายต้นทุนผลิตไร่ละ 6,500 บาท มีรายได้ต่อไร่ 4,000 บาท

ข้อมูลจากการศึกษาในพื้นที่ตำบลแม่สุก จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ทำการปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียในปี พ.ศ. 2541 มีผลผลิตต่อไร่ประมาณ 3,200 กิโลกรัม และราคาขายได้ตามเกรดเฉลี่ยประมาณ 3 บาท/กิโลกรัม โดยมีค่าใช้จ่ายต้นทุนผลิตไร่ละ 6,500 บาท มีรายได้ต่อไร่ 3,100 บาท

จากข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผลผลิตต่อไร่จะลดลงจากปี พ.ศ. 2540 ได้ผลผลิตต่อไร่ 3,500 กิโลกรัม เมื่อถึงปี พ.ศ. 2541 ได้ผลผลิตต่อไร่ 3,200 กิโลกรัม ซึ่งมีผลต่อรายได้ต่อไร่ลดน้อยลง การปลูกใบยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียในฤดูการปลูกปีต่อ ๆ ไป มีแนวโน้มที่จะมีผลผลิตต่อไร่ลดน้อยลง ตลอดจนรายได้ของเกษตรกรก็จะลดลงตามจำนวนผลผลิต

ดังนั้นการส่งเสริมการปลูกพืชชนิดอื่นที่ไม่ใช่สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรมาทดแทนใบยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย เช่น การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกของตำบลแม่สุก จึงนับว่าเหมาะสมที่จะมาแก้ไขปัญหาได้

สำหรับรายได้ของเกษตรกรที่ปลูกใบยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียที่ได้รับ โดยมีรายได้ไม่น้อยจากสาเหตุ ประการแรกพื้นที่ที่ปลูก ประการที่สองจากการที่ผู้ซื้อหรือโรงบ่มใบยาสูบมีอำนาจต่อรองและกำหนดราคาต่ำกว่าที่ตกลงไว้ ประการที่สาม ผู้ซื้อหรือโรงบ่มใบยาสูบชำระเงินให้ไม่ครบเนื่องจากภาวะการตลาด ทำให้ไม่เกิดสภาพคล่องทางเศรษฐกิจของผู้ซื้อหรือโรงบ่มใบยาสูบเอง หากยังมีเกษตรกรบางรายหรือจำนวนหนึ่งยังทำการปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ปัญหาในประการที่สองและสามควรมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้าไปมีบทบาทเพื่อให้เกษตรกรที่ปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียได้รับรายได้ที่แท้จริง และควรมีการชักชวนให้เปลี่ยนการทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมมาเป็นการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ส่วนในประการแรกก็เช่นกัน ควรแนะนำเพาะปลูกพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ โดยหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร หรือชักชวนให้ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก

2. ผลกระทบจากการทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมของเกษตรกรตำบลแม่สุก ทางสังคม เศรษฐกิจ และต่อสิ่งแวดล้อม

2.1 ผลกระทบทางสังคม

2.1.1 สุขภาพร่างกายของเกษตรกร

การปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ต้องใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร คือ ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืชและสารเคมีปราบวัชพืช ซึ่งสารดังกล่าวมีความคงทนและสลายตัวช้าใน

สภาพธรรมชาติ การสะสมมากขึ้น จะทวีความเป็นพิษ บัญเคมีทำให้ดินหมดความอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรที่ได้รับสารพิษจากการใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชและวัชพืชที่ฉีดพ่นเป็นการรับสารพิษทางตรงส่วนทางอ้อมโดยการฟุ้งกระจายของสารพิษ หรือสารพิษเข้าไปเจือปนกับน้ำที่บริโภคเข้าไป ทำให้เกิดการสะสมสารพิษในร่างกายทำให้เกิดอาการเป็นพิษเฉียบพลัน หรืออาการเป็นพิษเรื้อรัง อาจเริ่มจากอาการปวดศีรษะ อาเจียน เป็นตะคริว อ่อนแอ จนถึงเสียชีวิตในที่สุด

ตารางที่ 14 อาการเป็นพิษที่เกิดจากการใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรที่ใช้ในการปลูก
ยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย

สารเคมี	อาการเป็นพิษเฉียบพลัน	อาการเป็นพิษเรื้อรัง
<p>บุนีเคมี</p> <p>สารปราบศัตรูพืช “เมทามิโดฟอส”</p>	<p>เกิดอาการแพ้เป็นผื่น</p> <p>ปวดศีรษะ อาเจียน เป็น ตะคริว อ่อนแอ สายตาพร่ามัว แน่นหน้าอก น้ำตาไหล หายใจอึดอัด ทำให้เสียชีวิตใน ที่สุด</p>	<p>ทำให้เกิดแผล</p> <p>ทำความเสียหายแก่การทำงาน ของระบบประสาทส่วนกลาง และการทำงานของเอ็นไซม์ ซึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับการถ่าย ทอดความรู้สึกของประสาท ทำให้เสียชีวิต</p>
<p>สารปราบวัชพืช “พาราควอท”</p>	<p>อาการอ่อนเพลีย หงุดหงิด เลือดกำเดาไหล หายใจขัด เบื่ออาหาร หัวใจเต้นเร็ว ผิว หนังคล้ำ คลื่นไส้ อาเจียน อ่อน เพลีย วิงเวียน หายใจขัด อาจ ตายด้วยระบบหายใจล้มเหลว</p>	<p>เป็นอันตรายต่อกระเพาะ ไต ตับ หัวใจ และอวัยวะอื่น ๆ ทำ ให้เสียชีวิตในที่สุด</p>

การใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรทำให้เกิดอันตรายแก่สุขภาพร่างกายของเกษตรกร ตลอดจนสมาชิกในครัวเรือน จึงควรมีการชักจูงและให้ความรู้แก่เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมดั้งเดิม หันมาทำการเกษตรกรรมที่ละเว้นจากการใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรหรือทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ที่ใช้วิถีธรรมชาติโดยการใช้ปุ๋ยหมักและสารสะเดาที่ปลอดภัยต่อสุขภาพร่างกาย

2.1.2 ความเชื่อ

เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมดั้งเดิม มีความเชื่อว่าสารเคมีที่ใช้ในการเกษตรช่วยให้ผลผลิตของยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียเพิ่มขึ้นตามความต้องการ ไม่มีสิ่งอื่นมาทดแทนได้ และไม่มีพืชชนิดอื่นมาแทนพืชเศรษฐกิจเช่นยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียได้

เจ้าหน้าที่หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง สามารถให้ความรู้ถึงผลของการใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรเมื่อใช้เป็นระยะเวลานาน ดินจะเสื่อมคุณภาพทำให้ผลผลิตลดลง และมีอันตรายต่อสุขภาพร่างกายจนถึงแก่ชีวิตได้ ควรให้การส่งเสริมให้ใช้วิถีธรรมชาติในการเกษตรกรรม

2.1.3 วิถีชีวิต

เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมดั้งเดิมมีความเปลี่ยนแปลงเนื่องจากผลผลิตที่ไม่แน่นอนและรายได้ที่ไม่แน่นอนจึงไม่สามารถคาดการณ์ในการดำรงชีวิตได้ รวมไปถึงการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนก็ไม่สามารถให้การศึกษาในระดับสูงต่อไป

การให้ข้อชี้แนะเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บออมและให้ความสำคัญของการศึกษาก็จะสามารถทำให้เกษตรกรมีวิถีชีวิตดีขึ้น

2.2 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

2.2.1 รายได้

จากการใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรนับวันก็เพิ่มปริมาณการใช้มาก เป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายแต่ผลผลิตลดลง รายได้ที่จะได้รับก็ลดลง ไม่เพียงพอในการใช้จ่าย

การส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรยั่งยืน ซึ่งเป็นวิถีธรรมชาติจะทำให้ดินปรับสภาพสมบูรณ์ขึ้นและทำให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นทั้งนี้ควรคัดเลือกพันธุ์พืชที่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมาปลูกแทน

2.2.2 การว่างงาน

แรงงานจากตำบลแม่สุกที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรเดินทางไปทำงานในต่างถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากผลผลิตไม่ดี

ประชาสงเคราะห์อำเภอ ควรเข้ามีบทบาทในการจัดหางานมารองรับแรงงานที่ว่างงานในตำบลแม่สุกส่วนเกษตรตำบลควรมีการจัดหาพืชหลากหลายพันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ให้เกษตรกรเพาะปลูก

2.2.3 การบริโภค

เกษตรกรที่ทำการเกษตรดั้งเดิมจะมีการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยในระยะแรกที่มีผลผลิตสูงและมีรายได้ดี หลังจากนั้นประมาณ 4-5 ปี ผลผลิตตกต่ำ การบริโภคสินค้าอุปโภคและบริโภคก็ลดลง

การเก็บออมเป็นวิธีการที่จะทำให้เกษตรกรสามารถประมาณการในการใช้จ่าย ตลอดถึงการบริโภคในสิ่งที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

2.3 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ

ดินและน้ำ มีสารพิษเจือปน ดินเสื่อมคุณภาพทำให้ผลผลิตลดลง น้ำเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคและสัตว์น้ำสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น พืชบางชนิดสูญพันธุ์ สัตว์น้ำลดจำนวนลง

การเลิกใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรจะเป็นวิธีแก้ปัญหที่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ดีที่สุด จึงควรทำการเกษตรยั่งยืนที่ใช้วิถีธรรมชาติ

3. การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกของตำบลแม่สุก

จากการที่เกษตรกรที่สมัครใจเข้าร่วมการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน เพื่อการส่งออกจากหมู่ที่ 6 บ้านใหม่สามัคคี จำนวน 45 ราย และหมู่ที่ 10 บ้านทุ่งคาใต้ จำนวน 15 ราย โดยทดลองปลูกผักคะน้า ผักสลัด และแครอท ในพื้นที่ 100 ตารางวา 50 ตารางวา และ 20 ตารางวาตามลำดับ ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม 2542 ซึ่งผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ คือ ผักคะน้า ส่วนผักสลัดและแครอท มีผลผลิตไม่เป็นที่พึงพอใจ ซึ่งอาจเป็นเพราะผักสลัดและแครอทเป็นพืชเมืองหนาว อีกประการหนึ่งเกษตรกรไม่เข้าใจในการบำรุงดูแล โดยเกษตรกรมีข้อเสนอว่าควรมีการทดลองปลูกในพื้นที่บางส่วนก่อนปลูกในพื้นที่ใหญ่ เพื่อให้มีการพัฒนาในการปลูกคราวต่อไป

เมื่อเปรียบเทียบราคาผักคะน้าที่โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร ตามแผนฟื้นฟูการเกษตรปี พ.ศ. 2537 โดยคณะกรรมการประสานแผนการผลิตของเกษตรกรระดับ อำเภอ แจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ได้กำหนดและประมาณราคารายได้ต่อไร่หลังหักค่าใช้จ่ายแล้ว 6,350 บาท ผักปลอดสารพิษจากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก มีรายได้ต่อไร่หลังหักค่าใช้จ่ายแล้ว 9,000 บาท ต่อไร่มากกว่า 2,650 บาท

การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกตำบลแม่สุก จึงส่งเสริมการปลูกผักคะน้า ในฤดูปลูกต่อไป เนื่องจากมีผู้นิยมบริโภคและมีคุณค่าในทางโภชนาการสูงโดยมีแคลเซียมสูง จาก การวิจัยของ Robert P.H. ในปี ค.ศ. 1990 มีเบต้า-แคโรทีน เป็นสารที่จะแปรรูปสู่วิตามินเอ ที่ช่วย ลดความเสี่ยงต่อการเป็นมะเร็งในอวัยวะภายในของร่างกาย

การส่งเสริมให้ปลูกผักคะน้าในการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกดังกล่าว เป็นการเหมาะสมจากการที่เกษตรกรมีศักยภาพในการปลูกและเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ในขณะที่เดียวกันควรมองหาพันธุ์พืชชนิดอื่น เพื่อนำมาส่งเสริมให้ปลูก แต่ต้องมีการทดลองปลูกมาก่อนเพื่อ สามารถคัดเลือกพันธุ์พืชที่เหมาะสมมาปลูก หากมีผักคะน้าเพียงชนิดเดียวก็จะเกิดปัญหาขึ้นได้เมื่อผล ผลิตออกมามากเกินความต้องการ ดังนั้นข้อมูลในการตลาดและการหาตลาดที่แน่นอนจึงมีความ สำคัญ

การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก เมื่อมีการส่งเสริมให้ปลูกพันธุ์พืชหลากหลายชนิดมากขึ้น เพื่อจัดสรรอย่างเหมาะสมกับความต้องการของตลาด หากมีพันธุ์พืชจากต่างถิ่นที่ ต้องใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ควรหลีกเลี่ยง หรือหากมีการใช้ควรใช้ในระดัปลดไม่เกินที่กำหนดไว้ เป็นมาตรฐานสากล หรือมีการปลูกพันธุ์พืชอื่นที่ใช้ปุ๋ยหมักและสารสะเดามาปลูกสลับเพื่อเป็นการ ปรับสภาพของดินให้มีการฟื้นตัวสู่ลักษณะดีขึ้น

4. ผลกระทบจากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ตำบลแม่สุกทาง สังคม เศรษฐกิจ และต่อสิ่งแวดล้อม

4.1 ผลกระทบทางสังคม

4.1.1 สุขภาพร่างกายของเกษตรกร

การทำเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกโดยการใช้ปุ๋ยหมักและสาร สะเดา อันเป็นการใช้วิถีธรรมชาติที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ไม่มีสารพิษเข้าไปสะสมในร่างกายของเกษตรกรและสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรทำให้มี สุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ การมีชีวิตส่วนตัวและครอบครัวของเกษตรกรที่มีความสุขสบายได้จากผล ผลิตทำให้เกษตรกรมีความมั่นคงในอาชีพการงานหมายถึงเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมของ ตำบลแม่สุก มีความ เข้มแข็งเพราะเป็นสังคมที่พึ่งพาตนเอง

ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมและนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีมาแต่บรรพบุรุษนำกลับมา ใช้ โดยเฉพาะทางการเกษตรจะทำให้เกษตรกรพ้นจากอันตรายจากสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร

4.1.2 ความเชื่อ

เกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกได้เปลี่ยนความเชื่อจากการใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตมาเป็นปุ๋ยหมักและสารสะเดาเพราะสามารถมีผลผลิตที่มีคุณภาพปลอดสารพิษ และมีราคาสูงกว่าผลผลิตที่ใช้สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรเพราะผู้บริโภคและตลาดมีความต้องการ

ความเชื่อสามารถเปลี่ยนได้เมื่อสิ่งนั้นมีคุณค่าและให้ประโยชน์มากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง ควรมีการสาธิตหรือทดลองให้เห็นถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ

4.1.3 วิธีชีวิต

เกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก กลับมาสู่วิถีชีวิตที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ร่วมงานบุญกุศล

วิถีชีวิตของเกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนได้ หากได้ประกอบอาชีพหรือการเกษตรกรรมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการดำรงชีวิต

4.2 ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

4.2.1 รายได้

เกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกมีรายได้ที่แน่นอนจากผลผลิตผักคะน้าปลอดสารพิษ เพราะเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคและตลาด

ควรมีการส่งเสริมให้มีการเก็บออมหรือมีการจัดตั้งสหกรณ์เพื่อการออมเงินในกลุ่มของเกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกของตำบลแม่สุก

ในด้านการตลาด ควรมีการส่งเสริมเพราะเมื่อมีการเพิ่มจำนวนของเกษตรกรและพื้นที่มากขึ้น ผลผลิตก็มีปริมาณเพิ่มขึ้น ควรมีตลาดมารับ และศึกษาปัจจัยกระตุ้นทางการตลาด (Marketing Stimuli) Kotler กล่าวไว้ว่า เป็น 4 Ps หรือผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) สถานที่ (Place) และการส่งเสริมการขาย (Promotion)

โดยสรุปได้ว่า ผลิตภัณฑ์เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เป็นที่พึงพอใจของผู้บริโภค ราคาคือราคาที่เหมาะสมกับคุณภาพผลิตภัณฑ์หรือสินค้า สถานที่คือตลาดหรือแหล่งขายสินค้าที่มีความต้องการผลิตภัณฑ์หรือสินค้า ส่วนการส่งเสริมการขาย เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์จะเป็นการสร้างพลังผลักดันการขาย

4.2.2 การว่างงาน

แรงงานส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่เดินทางไปทำงานในต่างถิ่นได้ กลับคืนสู่พื้นที่ตำบลแม่สุก ซึ่งแสดงถึงการมีงานทำในท้องถิ่น

ประชาสงเคราะห์อำเภอควรมีบทบาทในการสำรวจและส่งเสริมสร้างงานในท้องถิ่น และเกษตรตำบลแม่สุกควรให้การสนับสนุนและนำโครงการต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่มาให้เกษตรกรดำเนินการ

4.2.2 การบริโภค

เกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก มีการบริโภคสินค้าอุปโภคและบริโภคตามความจำเป็น และมีการเก็บออม

การแนะนำให้เกษตรกรเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการบริโภคที่มีทางเลือกอย่างน้อย 4 ประการ คือ การลดอัตราการใช้ (Reduce) การนำมาใช้ใหม่ (Reuse) การดัดแปลงใช้ใหม่ (Recycle) และการสงวน (Reserve) จะทำให้เกษตรกรมีพฤติกรรมการบริโภคที่พอเพียง

4.3 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ดินและน้ำจะปรับสภาพและมีคุณสมบัติที่ดีขึ้นจากการไม่มีสารตกค้าง และสารพิษเจือปน มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีพืชบางชนิดเจริญเติบโตขึ้นปกคลุมพื้นดินและในแหล่งน้ำมีสัตว์น้ำเพิ่มจำนวนมากขึ้น

ในการทำการเกษตรยั่งยืนนั้นจะไม่มีการทำลายเศษวัสดุ วัชพืช ใบไม้ร่วง โดยการเผาไหม้ เนื่องจากสิ่งดังกล่าวมีประโยชน์ต่อการทำปุ๋ยหมัก หากมีจำนวนมากเกินไปต่อความต้องการ ควรจะนำไปใช้เป็นประโยชน์อื่น โดยการใช้ถมพื้นที่ที่ต้องการให้สูงขึ้นดีกว่านำไปทิ้งในแหล่งน้ำ ซึ่งจะทำให้เกิดการเน่าเสียและทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาเรื่องการประเมินผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออก ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ในการส่งเสริมการเกษตรยั่งยืนเพื่อการส่งออกของตำบลแม่สุก ที่จะขยายจำนวนเกษตรกรเพิ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาการเพาะปลูก มกราคม – มีนาคม 2543 ผู้เกี่ยวข้องควรชี้แจงให้เกษตรกรได้รับทราบประโยชน์จากการทำการเกษตรยั่งยืน เพื่อที่เกษตรกรจะสมัครใจเข้าร่วมในการส่งเสริมมากขึ้น

2. ควรมีการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับกระบวนการทำการเกษตรยั่งยืน ตลอดจนการดูงาน และการสาธิตในการทำปุ๋ยหมักและสกัดสารเมล็ดสะเดาอย่างถูกวิธี

3. ให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบ ให้นำหมั้นออกเยี่ยมและให้คำแนะนำเกษตรกรระหว่างทำการเพาะปลูกอย่างถูกวิธี เพราะจากฤดูเพาะปลูกที่ผ่านมาไม่ได้ไปเยี่ยมและให้คำแนะนำเท่าที่ควร ทำให้ผลผลิตบางอย่างมีคุณภาพต่ำกว่าที่กำหนด

4. ควรเตรียมพร้อมในการบริหารจัดการด้านตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ ตลอดจนการรวบรวมผลผลิต เพื่อให้ได้ปริมาณและทันต่อความต้องการของตลาด เพราะหากมีเกษตรกรเข้าร่วมในการส่งเสริมเพิ่มมากขึ้น จะต้องมีการรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรเป็นจำนวนมาก และต้องมีตลาดรองรับที่แน่นอน